

FILOZOFICKÁ FAKULTA Univerzita Karlova

Ústav obecné lingvistiky

HODNOCENÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Užití demonstrativ *se, tämä* a *tuo* v mluvených finských narativech Bc. Johanna Antonie Střítežská

Výběr tématu i materiálu předložené práce je motivován obecnou typologickou otázkou formulovanou ve finské gramatické literatuře, totiž zda či do jaké míry je možné pozorovat ve finštině gramatikalizační proces, který by naznačoval posun od určitého demonstrativa směrem ke vzniku určitého členu jako samostatné gramatické kategorie. Autorka přímo na tuto otázku sice neodpovídá, ale svou prací přispívá ke komplexnějšímu uchopení systému finských demonstrativ v obecném kontextu reference, přináší relevantní poznatky o jednotlivých zájmech a poskytuje slibný metodologický základ pro širší gramatikalizační výzkum na základě autentického užívání daných lexémů. Jednoznačným přínosem práce je vytvoření experimentálně získaného korpusu narativů, na jehož základě lze empiricky potvrdit či vyvrátit různá tvrzení ve finské lingvistické literatuře a vnést lepší světlo do stále otevřené otázky v distribuci zkoumaných zájmen. Zdá se tedy, že hlavním cílem práce je ověřit možnost aplikace metodologického přístupu, který byl využit při zkoumání gramatikalizačního potenciálu srovnatelných gramatických forem v češtině (Zíková 2017) a na nějž autorka v detailu odkazuje. Tento metodologický cíl autorka splnila.

Celkově jde primárně o deskriptivní práci rámovanou čtyřmi jasně formulovanými otázkami. Tři z nich směřují k popisu faktorů, které mohou (spolu)určovat distribuci a funkci jak daných demonstrativ (s důrazem na lexém *se*, který je středem autorčina zájmu), tak ostatních referenčních prostředků, jež těmto zájmenům mohou konkurovat. Čtvrtá otázka je explicitně cílena na funkční status lexému *se* v adnominálních pozicích z hlediska jeho možného posunu směrem k funkci určitého členu. Tuto otázku však autorka ve výsledku příliš podrobně nerozebírá, pouze na konci práce konstatuje, že *se* není typickým demonstrativem (na základě oslabené sémantiky), ale ani obligatorním určitým členem – zde ovšem by čtenář očekával podrobnější úvahu na podporu autorčina závěru, že tuto kategorii nelze zatím pro finštinu postulovat, než jen odkaz na kvantitativně zdůvodněnou neobligatornost. Hlavním přínosem práce tedy není ani tak stav gramatikalizačního procesu, ale spíše způsoby reference v mluvených narativech a konkrétně adnominální postavení demonstrativa *se* v referenčním inventáři finských mluvčích.

Práce je rozčleněna do sedmi kapitol různého rozsahu, ve kterých autorka postupuje od popisu finských demonstrativ, včetně vlastní reflexe stávající finské literatury jakožto východiska pro svou práci, přes podrobnou charakteristiku referenčních prostředků doložených ve zkoumaném materiálu a nakonec ke stručnému srovnání s výsledky analogických vzorců v češtině. Práce si evidentně neklade žádné teoretické ambice, které by přesahovaly popis jednotlivých kategorií, a i v analytické části se autorka omezuje spíše na kvantitativní rozbor pozorovaných rysů v rámci daného korpusu, než že by se odvážila k formulaci širších zobecnění na základě kvalitativní analýzy svého vzorku nebo hypotéz pro další zkoumání. Práce však je adekvátně ukotvena v kontextu finské gramatické literatury a několika stávajících studií k tématu a autorka zde potvrdila schopnost orientovat se v relevantní literatuře. Vzhledem k tomu, že jde o nové téma i typ materiálu, dostupná literatura je pochopitelně dost omezená.

FILOZOFICKÁ FAKULTA Univerzita Karlova

Ústav obecné lingvistiky

Po stručné úvodní kapitole vysvětlující zájem lingvistů o finská demonstrativa z hlediska gramatikalizačního výzkumu poskytuje druhá kapitola především přehledný náčrt finského demonstrativního systému, definice demonstrativ ve finštině (částečně na pozadí demonstrativ obecně), jakož i stručný přehled rysů typicky uváděných pro určitý člen jako samostatnou gramatickou kategorii. Tato kapitola také nastavuje obecný výzkumný i metodologický rámec celé práce: podává stručný přehled relevantních předpokladů a závěrů gramatikalizačního výzkumu a jeho relevance pro otázky kladené v předložené práci a reflektuje tři studie, které se týkají dané problematiky a jazyků, které jsou středem autorčiny pozornosti (finština, čeština).

Třetí kapitola obsahuje podrobný popis jazykového materiálu a zdůvodnění jeho výběru, způsob jeho získání (nahrávání spontánního vypravoavání daných příběhů) a údaje o sociálním a geografickém zařazení mluvčích, včetně důvodů pro vyřazení některých nahrávek z dalšího zpracování korpusu. Stručnost této kapitoly poněkud zakrývá jednu důležitou věc: totiž že získat relevantní nahrávky, přepsat je do použitelné podoby a anotovat pro účely lingvistického zpracování vůbec není triviální úkol (náročnější ještě o fakt, že nejde o autorčin rodný jazyk) a že samotná tvorba tohoto korpusu představuje úctyhodný odborný výkon.

Empirickým těžištěm práce jsou kapitoly 4 a 5, které ale navozují dojem tematického posunu práce od otázky gramatikalizačního potenciálu k otázce reference a jejího vyjadřování. Spojitost s gramatikalizací – pokud ji tam autorka vnímá – není nijak komentována a jako by se vytratila z autorčina zájmu. Čtvrtá kapitola podává podrobný popis anotovaných parametrů a pátá kapitola představuje převážně kvantitativní vyhodnocení distribuce všech parametrů, včetně obsažnější podsekcce věnované adnominálnímu užití daných demonstrativ. Závěry jsou dobře ilustrovány na příkladech a zajímavé je zejména pozorování týkající se asociativní anafory (str. 45-46): tady bych viděla potenciál pro přesah k teoretické otázce sémantických rámců a jejich role v asociativních vzorcích v produkci i recepci.

Šestá kapitola se věnuje srovnání mezi užíváním finského *se* a českého *ten* v narativedch založených na stejných video-příbězích. Na základě číselných porovnání dochází autorka k závěru, že distribuce obou lexémů představuje opačné trendy: častější výskyt v daném kontextu v jednom jazyce koresponduje s omezenějším výskytem v jazyce druhém, a naopak. To je samozřejmě samo o sobě zajímavé zjištění, ale v závěrech tohoto srovnání mi poněkud chybí explicitnější odpověď na otázku (nebo alespoň hypotéza pro další zkoumání), která z tohoto pozorování plyne: v čem se tedy liší funkce a motivace pro užití finského *se* a co to vypovídá o způsobu strukturování narativu ve finštině s ohledem na mluvčího a adresáta, případně o roli životnosti v odkazování na referenty diskurzu? Sedmá kapitola práci stručně a přehledně shrnuje.

Kromě výše uvedené otázky k funkci finského *se* nechává text i leccos dalšího, co by stálo za explicitnější vysvětlení či argumentaci a může být předmětem obhajoby, např.:

- Diskuse k příkladům (10) a (11), str. 24: jde o relativně složitou syntaktickou strukturu a přinejmenším čtenář-nefinštinář by potřeboval podstatně lepší a srozumitelnější vysvětlení a dokumentaci rozdílu mezi oběma naznačenými strukturami – [[dem N_{gen}]_{NP} N]_{NP} (10?) a [dem [N_{gen} N]_{NP}]_{NP} (11?). Kromě toho (11b) neilustruje případ životné “hlavy”, takže není jasné, jak doprovodný text interpretovat. Zdá se např., že (11b) by mohlo nabývat obojí interpretace (“ty klecové dveře” i “dveře té klece”) – je to tak? A jak je to s interpretací kombinací, kde obě substantivy jsou životná, ekvivalentní českému “kamarád té slečny”? Tam, předpokládám, by byla možná jen interpretace jako (10b)? A představuje ta dvojitá struktura také rozdíly v gramatikalizačním potenciálu daného demonstrativa? Pokud ne, pak by vlastně mělo být jedno, o jakou strukturu jde...

FILOZOFICKÁ FAKULTA Univerzita Karlova

Ústav obecné lingvistiky

- str. 32: Proč je u některých případů nemožné určit syntaktickou funkci? To vyznívá u finštiny jako poměrně překvapivé tvrzení. A je to parametr, který hraje roli v určování potenciálního posunu k funkci členu?

Práce je napsaná čtivě a víceméně přehledně, ale ne vždy myslí na čtenáře, např.:

- str. 22: z výkladu vůbec není jasné, co má ilustrovat příklad (5). Proč tam je?
- není vysvětleno, jak se probírané typy vztahují k otázce gramatikalizace (např. ukázky 7, 8, str. 23, ale i jinde) a text tím ztrácí na koherenci.
- str. 28: bylo by třeba přidat příklad toho, jak a kde se první a jedinečné zmínky chovají jinak než zmínky opakované. Čtenář si to hned nedomyslí a ani neví, jaké důkazy pro toto tvrzení přináší Juvonen, na jejíž tvrzení autorka odkazuje.

K jistě čtenářské nevstřícnosti se připojují místa, která jsou nesrozumitelná pro nefinštináře:

- str. 21, formy vztažného zájmena *mikä* „především v jeho lokálních pádech“ – proč? Protože jiné se ve vzorku nevyskytují? Nebo se nevyskytují vůbec? Nebo jsou přímé pády funkčně a referenčně odlišné?
- str. 23: jak autorka definuje „formální subjekt“ ve finštině? A na základě jakých kritérií? Finština není typickým příkladem gramatického typu, kde je použití formálního subjektu gramatickou nutností, takže nejde o samozřejmost...

Práce je také poněkud nedotažená argumentačně, jak ukazují např. následující pasáže:

- str. 19: fráze funguje „spíše jako vycpávkový výraz“ -- na základě čeho to poznáme/víme? Ne každý čtenář je odborníkem na finštinu.
- str. 46: autorka doznává, že jí určitý výklad „přijde o něco méně přesvědčivý“, ale takové tvrzení nestačí. Je třeba vyargumentovat zvažovaná pro a proti, aby čtenář chápal, v čem spočívá ona deklarovaná větší či menší přesvědčivost.

Celkově text budí dojem spěchu, místy prozrazuje jazykovou odbytost a zjevně nedostatečnou ediční kontrolu. Za všechny jen stručné shrnutí: někde je text vyloženě nesrozumitelný, je zatížen velkým množstvím překlepů a občas svérázným používáním interpunkce. Místy čtenář narazí na naprosto zbytečný a rušivý anglicismus („set“ místo „soubor“ apod.) a zcela mimo je časté použití výrazu „aktivizovaný“ místo odborného termínu „aktivovaný“ (autorka oba výrazy používá jako synonyma).

Celkově touto prací autorka prokázala předpoklad pro samostatnou výzkumnou práci i cit pro lingvistické uvažování, ale předložený text zároveň trpí jistou argumentační i analytickou nedotažeností a edičními nedostatky, a proto navrhuji hodnocení „velmi dobře“.

Mirjam Fried
Univerzita Karlova, Filozofická fakulta
Ústav obecné lingvistiky

Praha, 30. srpna 2019